

IZ ODLOŽENEGA ROMANA

JUŠ KOZAK

Skozi bore za kraško vasjo je šumelo od juga, ko se je aspirant Flesch previdno ozrl in zašepetal Metodu Kalistru, da pri polkovnem poveljstvu nekaj šušljajo o poskušanem pobegu iz strelskih jarkov pri Hudem logu. Metod se je presenečen zdrznil in se ogledal. Med drevesi ni opazil nič sumljivega, tudi na kamnitni cesti iz Koprive proti Trstu, pod katero sta stala v zatišju redkega gozda, ni bilo žive duše, ki bi lahko zaupne pomenke vlekla na uho.

Metod se je sprva obotavljal, da bi priznal resnico in se je na videz čudil, kdo se drzne kaj takega sumničiti. Ko pa mu je Flesch omenil korporala Tobiasa, je za kratek hip obmolknil. Prav dobro je čutil, kako se mu mrazeči občutki strahu širijo od gležnjev do temena. Živo so se mu prebudili spomini in natanko je zopet videl korporala Tobiasa, kako je tisto noč priracal med kamenjem, razbitim od granat, in ga pričel s slinasto bojaznijo v očeh prigovarjati, da bi pobegnili. Korporalu Tobiasu, dunajskemu židu, niso nikoli zaupali, zato mu Kalister najprej tudi ni hotel priznati, da je tistih osem mož, kolikor jih je po enaindvajsetdnevnem razbijajočem ognju ostalo še živih, že sklenilo, da pobegnejo, in da bo infanterist Mehle, ki zna dobro laško, sporočil ta sklep že prihodnjo noč Talijanom. Šele ko se je Tobias pričel rotiti, da ne ostane niti trenutek več v peklu, kjer jih smrt kar požira, mu je Metod po ovinkih priznal, da bi tudi sam pobegnil, če bi se ponudila prilika. Hvaležno mu je Tobias ponujal mesnato roko in skoraj ihte prisegal dosmrtno zvestobo. V odsvitu daljnih ognjev je Metod takrat razločil, kako sta se mu dve solzi pcedili po tolstem, neobritem licu in moral se je odmakniti, da ga Tobias ni objel. Stala sta ob kupu kamenja, kjer je popoldne ubila granata pet mož pri kvartanju, in tam mu je Metod obljubil, da ga vzamejo s seboj, kadar pojdejo.

— In sedaj? Le zakaj nas je izdal? — je pomislil Kalister, ki je stal pred Fleschom v zadregi. Premalo ga je še poznal, da bi mu zaupal resnico, čeprav bi mu mladi, komaj osemnajstletni aspirant ničesar ne zameril, dasi je bil Nmec in se je z zavestjo boril. Imel je še otroško zaupljivo srce in je dobro slutil Metodov odpor proti vojni in še posebej osebne razloge, da se noče boriti na avstrijski strani. Povrhu je bil deviško mlad, ljubil življenje, nenehno sanjal o svoji deklici nekje na Koroškem. Smrt, ki je bila tako blizu, da sta jo vsak dan po večkrat čula šklepetati okoli treh desk za kupom kamenja, pod katerim sta se skrivala, ju je združila bolj kakor se je dalo z besedami povedati. Po večini so v tistem smrtnem strahu, ko so se jima lasje rosili na glavi, ostale misli neizgovorjene.

Flesch se je premaknil h Kalistru in ga zaupno vprašal: »Ali ste se res domenili, da pobegneta?« Metod je zagledal pred seboj vdane in skrbne oči.

»Res«, je pritrdil, »sam si videl, kako je bilo.« Šelest med borovci in dihanje je bilo vse, kar se je čulo v tišini. »Ste Tobiasu povedali?« je čez čas vprašal Flesch. — »Smo.« — »Šuft!« Flesch se je okrenil in molče strmel v bore. Nato je še enkrat ponovil. »Šuft! Tega juda nisem mogel nikoli trpeti. Kakor cunjca se je vlačil. Sedaj bi rad dobil leto dni dopusta in da bi se prikupil, je hitro izblebetal. Metod, name se lahko zaneseš. Stotnik mi je že omenil, da bom zaslišan. Tobias vendar ne dobi dopusta!« Zadnje besede je izpregovoril s pretečim poudarkom. »In zakaj niste šli?« je vprašal po daljšem molku. — »Nismo mogli. Mehle se je splazil ponoči pred talijanske jarke, da bi se dogovoril. Do jutra se ni vrnil. Vso noč smo ga čakali, bili smo pripravljeni. Ko se je že daniilo, se je priplazil infanterist, ki smo ga bili poslali na stražo, in nam povedal, da leži Mehle zdolaj v bregu s prestreljeno nogo. Po vseh štirih smo se plazili ponj. Ves čas je pokalo, ko smo se rinili z njim po kamenju in ga prinesli do najinega zaklona. Tam je odprl oči in povedal, da ga niso marali poslušati in so kar streljali. Čim bolj je kričal, po kaj je prišel, tem bolj so streljali. Imel je prestreljene roke in noge in še na levi strani rano. Prosil nas je ruma in salame. Ko smo jo nekje iztaknili, se je malo nasmehnil in zaprl oči. Kmalu potem je izdihnil in zvečer so nas zamenjali.« Flesch je tiho vprašal: »Je Tobias vedel za vse?« — »Ne, vsega mu nisem povedal, čeprav me je sam silil, da bi pobegnili.« — »Poslušaj«, je hitro nadaljeval aspirant, »izgini! Stori kar hočeš, samo izgini! Vse drugo prepusti meni. Nocoj naju ni nihče videl, odslej se me izogibaj.« Stisnil mu je roko in se hitro dvignil na cesto. Metod se še ni ozrl za njim, ko je Flesch skočil nazaj. Nenadno ga je poskušal objeti, pa je bil tako presenečen in neroden, da se je le malo sklonil. »Metod, rad sem te imel«, je jecjal Flesch in mu stiskal roko. Trenutek kasneje so že klopotali težki čevlji mladega aspiranta po kamnitni cesti. Zablisnilo se je in zapuhalo, mimo je švignil motor in v pramenu svetlobe je videl Metod, da se je Flesch hitro umaknil s ceste. Potem je Metoda zopet zakrila topla in tiha noč.

Odkritosrčna, skoraj moška zaupljivost mladega aspiranta ga je v tem hipu ganila. Preživela sta skupaj štirinajst dni v razbijajočem ognju, dokler ni Flesch zbolel in se umaknil iz ognja. Mladenič je iz šolskih klopi prišel na Kras in pričel široko odpirati oči v peklu, ki ga je zagledal okoli sebe. Doživljal je veliko umiranje in se je pred štirinajstimi nakaženimi mrličji, ki jih je mina naenkrat ubila, prvič z nagonskim strahom zagledal v življenjske grozote. Spoznaval je resnično podobo junaštva, ki se je dotikalo meja blaznosti in obupa, gledal je razdejanje človeškega srca in zaslutil, da je bilo vse, kar je doslej slišal o človeškem dostojanstvu, le paradna fraza. S stisnjenimi ustnicami je med grmenjem topov pod tremi deskami poslušal Kalistra, kadar mu je zatrjeval, da je človeštvo še vse doslej zasanjane lepote in visoke misli z gnusnim blatom osvinjalo, in ni, čeprav bi bil rad, oporekal. Metoda se je oklenil kakor se oklene otrok matere in toliko, da se ni privil k njemu,

kadar sta v solnčnem jutru, preden so začeli grmeti topovi, poslušala žvrgoleti ščinkovca na okleščenem drevesu. Neko noč, ko so se moške po strašnem ognju oddahnili in se je spodaj v skalni dolini pritajeno ubralo — Kje so tiste lepe ptičke — k' imajo rdeče ličke — črne oči ... — jih je Flesch poslušal kakor zamaknjen. Kasneje se je Metod sklonil nadenj in skrivaj pogledal, kaj si pri brleči svečici piše v notes. »Die lange Nacht ist vor mir und ich bin müde.« (Tagore.) Pristavil je še datum in uro. Tisto noč sta se še dolgo pogovarjala o lepoti. Spanja tako nista več poznala.

Kalister je dvignil oči in zagledal skozi veje visoko nad seboj globoko nebo, vse posuto z blestečimi zvezdami. Nekaj časa se ni ganil in je strmel kakor presunjen. Topli zrak od morja je dihal vanj, borovi šopi so se stikali in zvezde so bleščale kakor zrele jagode. Strastna življenjska radost je prešinila Metoda. Če bi v tistem hipu izpregovoril, bi samo kričal: živeti, živeti! Na vprašanje, kaj si predstavlja pod tem pojmom, bi ne vedel nič drugega odgovoriti, kakor da hoče uživati vse, kar imenujemo življenje in kar je občutil pred zidom v Škrbini, ko se je skrival pred letalskimi bombami in zagledal pred seboj zeleno trtino vejico, oprijemajočo se sivega zidu. Ena sama kitica človeške pesmi mu je vžigala oči. Globoko na dnu vsega, kar ga je tako vznemirjalo, je medlo slutil čudovito lepoto mladosti, zaradi katere se je bal umreti. Opevane lepote junaške smrti ni mogel občutiti, ker je z mržnjo taval v vrstah avstrijske armade in še posebno, ker je bil v srcu goreč revolucionar. Teden dni je nosil na Fajtem hribu oster kamen v žepu, s katerim si je nameraval presekat roko. In vendar je v mislih vedno gorel za lepoto človeškega junaštva. Pogosto je premišljal, kako bi bilo lepo sprožiti puško v polkovnikove prsi, ubiti predstavnika nasilja, njemu sovražne armade, in potem za idejo umreti. Tako je stopal v sklenjenih vrstah po Galiciji, sedaj po Krasu, ves bolan od gnusa in odpora, brez moči, da bi storil dejanje. Ni se mogel izpremeniti v živino, kakršna so postali ljudje, ki jim je hodil po petah, in so ga suvali od zadaj, ni mogel postati junak, ostal je le sanjač, ki se je za vsako skalo skrival pred smrtjo.

V dalji je švignil izza obzorja plamen, od zapada se je zamolkel grom raztegnil v tišino. Metod je prisluhnil. Še enkrat. Zablislilo se je tudi na jugu, kjer je ležalo morje. — Ladijski topovi! — se je zamislil Metod in se zopet zavedel resničnosti. Hodil je med drevesi kakor samotna zver, v sencih mu je kljuvalo, da mora proč od tod. Kako, še ni vedel. Nagonsko je občutil, da ne sme več preskušati sreče. Ozrl se je še enkrat v zvezde med bori, potem je povetil glavo in stopil po nastlanih iglah na cesto, kakor da gre lovit idejo, kako bi se umaknil.

Kraška cesta je bila zvožena do žive skale. — Tobias, prokleti Tobias — mu je udarjalo v uho. Šele sedaj se je zavedal nevarnosti, v katero je zabljedel. Kesal se je, da se je dal preslepiti svojemu čutu in zaupal človeku, pred katerim ga je znotraj zmeraj nekaj svarilo. Na cesti med Fajtim hribom

in Lipo je neko jutro opazoval justifikacijo. Mlad Rumun je zaostal za delovno stotnijo; skočil je bil za grm, najbrž da bi opravil potrebo. Ko so ga iztaknili, je mrtvaško bled stopil pred oficirja, ki je kričal nad njim in mu očital, da je poskušal dezertirati. Fant se je otresal očitkov in trdil, da ga po nedolžnem sumničijo. Ugovori so razjezili nervoznega oficirja, potegnil je revolver in udaril fanta dvakrat, trikrat z ročajem po licu. Kri se mu je vtila po zamazani obleki, dvignil je roko, da bi si od bolečin zakril lice. Toda oficir mu je zapovedal, da mora stati v pozoru. Mladenič se je opotekal in se zaman trudil, da bi se zravnal. Oficir je sikal od togote in ga zaporedoma bil po levem in desnem licu. Tedaj se je s fantom izvršila izprememba. Morda se je zavedel, da je človek, morda mu je postalo na svetu vseeno, s težavo se je zravnal in pljunil oficirju v obraz. Globoko je sopesel in oči so mu plamtele. Vsi so opazili, da se lahko smeji. Oficir se je okrenil, zapovedal dvema vojakoma, da sta se postavila ob fanta vsak na eno stran, nato obrat na desno in zavili so v plitvo globel ob cesti. Okrvavljeni mladenič je široko odprl oči in ni mogel še vsega pojmiti, ko sta odjeknila dva revolverjska strela, fant je ležal na rjavkasti travi. Metod se je dobro spominjal, da nedaleč od brinovega grma. Oficir se je vrnil na cesto, zapovedal pozor in stotnija je morala s solzami v grlu peti po cesti koračnico.

Na kratki razdalji do vasi so se v Kalistrovi glavi z bliskovito naglico menjavali načrti. — Če bi se mogel prehladiti, dobiti pljučnico — je pre-mišljal. — Zboleti? A kako? — Vprašanje ga je sililo k odločitvi, izmisliti si kako rešitev, ni bil zmožen. Raztresene misli so mu uhajale. Nenadno se je ustavil, ko je zagledal v duhu pred seboj zasnežene koroške bregove, kjer so bili popoldne na vajah in so se zvečer spuščali v dolino med visokimi smrekami, pod katerimi noben šum ni vznemirjal snežne tišine. V modrikastem snegu so se poznale sledi plahih srn, med bodičastim zelenjem so žarele drobne rdeče jagode. Mraz je grizel lica in sapa je hodila pred njimi, večerne zarje so oblivale špičaste strmine. S kadetom Kravino sta hodila daleč spredaj in gledala stebričaste dime nad lesenimi kočami. Ko se je po dolini razlegla pesem »Tam v karpatski gori...«, je mlado dekle, ki je v debele cunje zavita cepila drva pred hišo, spustila sekiro in sramežljivo prisluhnila. Spomin na lepoto idilične zime je zbolel Kalistra, da je stisnil pesti: proč, na vsak način proč.

Izza ovinka sta se pognala penasta konja, toliko da se jima je umaknil. Madžarski oficir ga je nekaj izpraševal, Metod ni razumel, pokazal je le roko proti zapadu in konjski peket se je kmalu izgubil v noči. Kakor da ga je udaril nekdo s pestjo po čelu. V prejšnjem trenutku se mu je zdelo že vse lahko, zdaj je stal zopet sredi nasilne resničnosti.

Zagledal je Koprivo, nizke kamnitne hiše z razsvetljenimi okni. Zdaj tu zdaj tam so se oglašali kričeči glasovi, koraki so štorkljali. Od časa do časa je vse utihnilo in zamolklo godrnjanje je prihajalo iz teme. Metodu se je

zdelo, da je ta šum podoben prerivanju živine, ki se vrača v hleve. Med prvimi hišami so stali možje in se razburjeno pomenkovali. Metod se je pomešal mednje in zvedel novico, da so zopet prišli Poljaki, ki jih pravkar porazdeljujejo po hišah. Bradat mož je preklinjal, da so ga že v tretje ogoljufali za dopust. »Podpisano sem že imel, pa so mi vzeli nazaj. Vse dopuste so ustavili.« »Ni res«, je nekdo srdito oporekal. »Nekaterim so jih dali. Tobias od tretje le pojde. Zvečer sem govoril z njim.« Kalistra je speklo. Sedaj, med ljudmi, ko mu je resnica svetila v oči, se je šele zavedel vseh težav, da bi našel izhod. Povesil je glavo in se odstranil iz gneče.

Počasi je taval po vasi. Srečaval je znance, ki so vsi ugibali, kaj naj bi pomenilo, da so večini ustavili dopuste. Plašno so drug od drugega pričakovali odgovora. Šele pred dvema dnevoma so razredčeni — od tretje se je vrnilo samo šest mož — prišli v Koprivo na oddih in zdaj...? Metod se je ustavil pred veliko hišo, kjer je bilo poveljstvo regimenta. Žarke luči so metale svetlobo na cesto, da se je razločil vsak kamenček. Metod je opazoval častnike pri oknih, v razsvetljeni veži so čakali ordonanci, sloneli na podbojih in kadili. Spredaj pred hišo so stali pripravljene motorji. Na velikih pladnjih so vojaki nosili večerjo in kričali nad nerodami, ki so se gnetli v veži. — Zdaj pijejo — je strupeno pomislil Metod — in se bahajo z junastvom. Bog ve, v kateri sobi leže moji akti? — Stopil je iz teme in se približal k vratom. Spustil se je v razgovor z dežurnim podčastnikom, ki mu je pripovedoval, da je bil grof Montjoje odlikovan in da odhaja na dopust. Nocoj je poslovilna večerja. »Ni bil napačen človek, tudi strahu ni pokazal«, se je vmešal telefonist v pogovor. »Ko je granata padla na kaverno in je lajtnantu Scherlingu odtrgalo obe nogi, da nas je za vseh pet ran božjih prosil, da naj ga ustrelimo, je stari sam ves krvav dvakrat segel po revolverju, da bi mu ga ponudil.« »Kuharji so mi pravili«, je dejal dežurni, »da je nocoj napil Scherlingu in se zjokal kakor otrok.« »Gotovo ne bo svoj živ dan«, je pripovedovala telefonist, »več pozabil, kako se je Scherling pred smrtjo smejal in vpil nad menoj — telefoniraj cesarju, da nas pride svinja pogledat, kako umiramo za domovino! —« Pogovarjali so se, kdo bo zdaj prevzel poveljstvo.

»Pravijo, da Mattigg.« — »Živ hudič!« je siknil telefonist.

Kalistra niso zanimali nocoj običajni pogovori, preveč ga je vznemirjala lastna usoda. Zaskrbljeno je vprašal dežurnega: »Kdo dobi pri regimentu ovadbe v roko?« — »Paulus... kdor mu pride v pest...« — Narednik mu je pomenljivo pomežiknil. Metod je poslušal le na pol. Gledal je razmišljeno okrog sebe, kakor bi se ne mogel več zbrati pred usodnim trenutkom. Poznal je Paulusa, vsi so s strahom izgovarjali njegovo ime, ker so vedeli, da zahteva mož brez usmiljenja slepo pokorščino in pozna le disciplino. Nobenega izgovora, nobene olajšave ni priznal, nedolžen prestop je kaznoval z nečloveško strogostjo. Metod je odskočil, nekdo ga je zadel v hrbet. Kuharja

sta nesla širok pladenj in Metod je stisnjen k zidu ogledoval velike kose pečene svinjine. Tisti hip ga je spekel spomin. V duhu je zagledal belo pregrnjeno posteljo, skodelo dišeče kave in svežo, še vročo žemljo, tri simbole svobode, o katerih je včasih sanjal z resnično bolečino v prsih. V kamnitnem jarku na Fajtem hribu, kjer so med štrlečimi skalami vse vprek ležali zelenkasti mrličji in je oko blodilo med okleščenimi drevesi, so mu pomenili ti simboli višek življenja. Kadar je ležal vznak in tako je moral nepremično ves dan ležati, je gledal pred seboj na nebu belo posteljo in sveže žemlje. Tudi nocoj ga je zaskalelo, molče se je okrenil in stopil na cesto.

Izginil je med nizkimi hišami in srečaval same neznane obraze. Možje, s katerimi je živel dolgo časa skupaj, so obležali ali pa so bili ranjeni. Osamelost ga je spričo nevarnosti, ki mu je pretela, še bolj stiskala. Nenadno se je zopet domislil Tobiasa. Čeprav je skoraj z gnusom mislil nanj, ga je vendar mikalo, da bi mu pogledal v oči in ga stisnil za vrat. Po lestvi se je vzel na pod, kjer so bili nastanjeni ostanki njegove stotnije. V hladnem, širnem prostoru so ob stenah iz surove opeke ležali možje in moleli noge od obeh strani proti sredini. Metod je posvetil in zagledal prstene obraze. Tobiasov prostor je bil prazen. Taval je naprej in se spotikal nad pokončnimi čevlji. Iz smrčanja se je predramil človek in zagodrnjal. Metod se je lovil z rokami, da se je splazil do svojega prostora v kotu, kjer je imel nahrbtnik poleg Lužarjevega ležišča. Zleknil se je in podprl glavo z dlanjo. Lužar, ki je bil še od starih, se je premaknil in tiho vprašal, zakaj ne spi. »Ne morem«, mu je odgovoril Metod. — »Tudi jaz ne . . . Ona je pisala.« Zašumel je papir. Metod je vedel, da ga je Lužar držal ves čas v rokah in mislil na Otave, na prijazno hišico sredi zelenega vrta, na vezani kozolec. Dvakrat se je že krava otelila odkar ga ni bilo doma, najmlajši otrok mu je umrl za ošpicami. V temi se je čul vzdih, pest je zopet stisnila papir. Metod je poznal Lužarjevo bolečino, ki bi je mirna kmečka duša v tem hipu ne z besedo ne s kletvijo ne mogla izpovedati. Zato je molčal in strmel v temo. Nenadno se je Lužar zganil in hripavo vprašal: »Ali ti verjameš, da bomo na sodni dan vsi od mrtvih vstali?« Metod se je zdrznil, nekaj časa premišljal, nato pa trdo odvrnil: »Ne, mislim, da ne bomo nikoli več vstali . . .« Na drugi strani pri vratih se je pričel nekdo v polsnu prevračati in se pogovarjati. Lužar se je dvignil in se oprl na komolec. »Saj sem sam vedel«, je dejal skrušeno. »Zato je vseeno. Tega trpljenja ne bomo mogli nikoli maščevati. Če ustreliš enega, je pa premalo.« Zleknil se je nazaj in obmolknil. Metod se je sklonil bliže in mu zašepetal. »Tobias nas je izdal.« Lužar se ni začudil, z mirnim glasom je odgovarjal. »Popoldne sem ga videl, kako je tlačil svoje stvari v nahrbtnik. Tako je gledal naokoli, kakor da je kaj ukradel. Hm, zato so mu dali dopust . . .« Metod se je dvignil in se počasi motal med čevlji skozi temo.

Taval je med nizkimi zidovi in poslušal svoje korake. Nemir ga je gnal iz ulice v ulico, spotikal se je zadaj za plotovi in se po večkrat vračal na isto

mesto. Domislil se je, da se židje zbirajo v prostorni kuhinji na robu vasi. Mogoče se je Tobias pred odhodom umaknil mednje. Obstal je na kamnitih stopnicah, se vzel in pogledal skozi okno v vratih. Nikogar ni razložil, zato je hitro odprl vrata in stopil med može, ki so sedeli na tleh in po klopeh ob zidu. Postarna ženica jim je nekaj kuhala na ognjišču. Začudeno so se ozrli vanj kosmati obrazi Galičanov, med katerimi je sedelo nekaj Dunajčanov. Pogovor je zastal in vse oči so se upirale v Kalistra, ki je molče obstal na sredi kuhinje in iskal Tobiasa. Nihče ni izpregovoril besede in Metod je opazil v gneči roko, ki je previdno segla predsé in poskušala nekaj zakriti. Tisti hip je občutil, da stoji sredi tujega in molčečega, skorajda sovražnega sveta. Vzbudila se mu je misel, da so se različna ljudstva po svoje potuhnili v tej stiski, ker se ne morejo upreti veliki sili. Molče je zapustil kuhinjo.

Zvezde so se na nebu že premaknile, ko je pričel zopet bloditi po vaških ulicah. Opustil je misel, da bo našel Tobiasa, ki je najbrž zapustil vas že popoldne in se odpeljal, če se mu je posrečilo vtihotapiti se na tovorni vlak. Potikal se je brez jasne misli, kakor bi se bal, da ne bi zamudil ure navdiha. Zabredel je na drugi konec vasi in se pravkar izognil huzarski patroli, ko mu je trda roka pala na pleča in ga je ustavil narednik Slivar, ki se je držal pri oficirskih kuhinjah. Pod pazduho je nosil velik omot in vabil Kalistra k Lizi. »Je ne poznaš? V njeni kuhinji smo odprli bar. Sicer se pa še sam ne spoznam, kakšna je ta vražja baba.« Metod se je molče obrnil in stopil za Slivarjem. Bilo mu je vseeno, kje prebije noč. Slivar ga je vodil za plotovi, potem preko kamnitega dvorišča, dokler nista obstala pred nizkimi durmi.

Ko je Metod vstopil, ni sprva nikogar razložil. Dimilo se je pri mizah, kadilo na ognjišču, kjer se je peklo meso na ražnju. Šele počasi so se pokazale človeške glave, razgrete od pijače in smeha. Spredej so pri lesenih mizicah sedeli praporščak, aspiranti, prostovoljci, zadaj pri ognjišču šarži in vojaki. Ko se je Metod oziral med njimi, je opazil pri majhni mizici ob steni rdečelaso deklet. Ni bila lepa in vendar nekaj posebnega. Napete ustnice so se čudno smehljale, v svitu leščerbe, viseče poleg nje na ometani steni, so se ji svetile sive oči. Bila je videti zastavna, čeprav je sedela malomarno za mizo, poslušala smeh in kvante in naslanjala oble prsi na prekrižane roke. Slivar se je prerinil med mizicami do nje in razgrnil omot. Dekle je smeje pokazala bele zobe, ko je zagledala velik kos sveže govedine pred seboj.

Praporščak Troha je nasilno potegnil Metoda k mizi in postavil čašo gostega črnega vina predenj. »Pij, šleva! Bojazljivec si bil in ostaneš. Ampak vseeno te imam rad. Pij!« Metod je videl, da je Troha že pijan, zvrnil je čašo in se nalahno oprostil praporščakovega objema. Zagledal se je v Lizo, ki je naslonila obraz na sklenjene dlani in ga smehljaje opazovala. Njeno belo čelo ni razodevalo nobene misli in Metodu, ki ga je močno vino hitro omamljalo, se je pričela Liza prikazovati eksotično lepa. Od ognjišča je vstal korporal in jo skušal objeti. Smeje ga je odrinila, da se je na lahteh zableščala

snežno bela polt. Nato je vstala in Metod je občudoval visoko postavo, zoženo nad močnimi boki. Spekla je meso in razdelila velike kose med pivce. Ko je postavila krožnik pred Metoda, mu je položila dlan na ramo in ga s prisrčnim smehljajem vprašala, zakaj se ne brije. Odkar je vstopil v krčmo, je izpregovorila sedaj prve besede. Troha, ki je bil že močno okajen, je kazal lopataste zobe, objemal Metoda okoli vratu in kričal. »Kakor podgana se plazi po jarkih. Poglej ga, kako je zelen od ekrazita. Stavim, da še ni sprožil patrona. — Streljaj, fantič, zdaj bije ura!« Visoko je držal polno čašo in oči so mu žarele od otroškega veselja. Liza ga je smeje poslušala in ogledovala Metoda, ki je sedel v zadregi poleg Trohe. Vedel je, da se je zelo zanemaril. Že dolgo se ni obril redke kozje bradice, da je bil videti starejši in še bolj izmučen. Plašča že mesece ni odložil, nosil je obloženega z blatom in izpreminjajočega se v vseh barvah ekrazita. Liza je stala tako blizu, da je čutil toplino njenih prsi. Po dolgih mescih je sedaj zagledal žensko poleg sebe in je ves zmeden dvignil oči. Segla je na mizo, mu nalila čašo in mu smeje prigovarjala, da naj pije. Nato je sedla nazaj k zidu in poslušala.

Trohova drzna dejanja so vsi poznali. Vedeli so, da ubija za šalo kakor bi kadil cigarete. V zadnji ofenzivi so govorili o njem skoro neverjetne stvari. Nekdo je silil vanj, da bi povedal, kako je pregnal Talijane iz podzemskega rova. Smeje se je okajeni Troha vdal in pripovedoval, kako je neko noč stotnija desno od Koprive zaslišala prav blizu pod zemljo zamolke udarce. Drugo noč so se udarci še bolj bližali. Sedaj so vsi vedeli, da poskušajo Talijani podminirati nevaren trikot na koti, ki je doslej niso mogli zavzeti, čeprav so žrtvovali zanjo že stotine mož in granat. Tretjo noč je Troha skočil iz jarka in se plazil oborožen z ročnimi granatami med mrličmi. V globokem granatnem lijaku se ga je oklenil še živ človek okoli vratu in ga prosil rešitve. Troha ga je zadavil z desno roko. Žične ovire pred talijanskimi jarki je pretrgal z golimi rokami. Na robu jarka je počakal in prisluškoval. Dva Laha sta mirno kramljala na straži. Troha je počasi potegnil bajonet, oprezoval skozi temo, nato pa zviška planil doli in opravil z bajonetom delo tako hitro, da nista od presenečenja niti pisnila in sta že ležala zaklana. Iz teme je nekdo zastokal, ni več dihnil. V treh, štirih skokih je bil Troha pri rovu, od koder se je čulo udarjanje in vrtanje svedra. Počeni je za skalo in se potuhnil. Bili so že globoko in notri jim je svetila luč. Troha je razločno čul poleg sebe v zemlji, kako grize skalo sveder. V temi je razložil pred sabo zaboj z dinamitom. Zavlekel ga je pred rov in ga potisnil v odprtino. Položil je nanj tri granate in prižgal netilno vrv. Ko je odskočil, je straža ustrelila. Talijani so zagnali krik, pričele so pokati puške, nastala je gneča, Troha je metal granate, razbil žične ovire in prav tisti hip, ko se je pognal nazaj v lastni jarek, je zagrmelo v zemlji, pretresle so se skale, visok plamen je bušil in ugasnil. Potem so nekaj časa prisluškovali, kako so ječali

na oni strani. Nato so se oglasili laški topovi in v dobri uri je padlo nad sto granat. Zjutraj smo imeli šestdeset mrtvih in ranjenih.

»Samo takrat sem srečen, kadar imam granate v rokah,« je kričal Troha, da so se mu od zadovoljstva svetili zobje. Metod je opazoval može, nekateri so Troho glasno hvalili, večina pa se je muzala in povešala glave. Bili so že siti razdejanja in tudi skoraj blazna dejanja osebnega junaštva jih niso mogla ogreti. »Čemu jih izziva,« je siknil postaren bradač pri ognjišču, toda Troha je opazko preslišal. »Meni je vseeno, kdo stoji na oni strani,« se je smejal in kričal med presledki. »Sovražnik je in basta. Kjer je sovražnik, tam je boj. Boj ne pozna nobenega usmiljenja. Če je na oni strani strahopetec, se mi studi, da bi ga ubil z granato, zakoljem ga kakor prasico. Jaz ne poznam strahu na zemlji in se ne bojim smrti. Če se ti na prsih razpoči granata in je v trenutku vsega konec, to je smrt! Jaz iščem smrt, pa me noben hudič noče zadeti.« Metod je videl Lizo, kako si je podprla glavo in strmela s polzaprtimi očmi v Troho. »Le strahopetci se boje za življenje.« Trohov glas je prevpil vse druge. »Le poglej Kalistra! Kar je nas, dražimo smrt.« Z otroškim ponosom se je ogledoval in praznil čaše na dušek.

Metod je čutil omotico v glavi. »Ti si norec,« je vzplamtel nad Troho in ni več tehtal besede. »Ti res veš, kaj je življenje? Ali to, da ubijajo otroke, može, posiljujejo matere? Za koga? Za domovino? Za cesarja in boga? Za svinje tam zadaj, ki se rede od patronov in granat, od konzerv, ki jih delajo za nas? To je tvoja domovina! Ali si že kdaj videl kako se trtina vejica oprijema skale?« Troha ga je poslušal z žarečimi očmi. Široko se je zasmejal in stegnil noge pod mizo. »Ali si otrok! Trtina vejica, kakšne oslarije pa kvasiš. Trtina vejica in vojska!« Smejal se je, da se ni mogel oddahnuti. »Ti bi prepustil vso zemljo Talijanom zaradi trtine vejice. Šema, strahopetec! Mene nič ne briga, kaj počno oni tam zadaj, jaz sem soldat.«

Metodu je udarila kri v lica. »Soldat? Sem jaz pričel ta boj? Da nas silijo streljati na one, ki se bore za našo svobodo.« Troha je zaničljivo zamahoval z roko. »Svoboda, larifari. Samo eno svobodo poznam, in to je granata.«

Metod je planil ves razgret od vina in govoril kakor zamaknjen. »Si že izkopal izpod snega teloh in res občutil lepoto belega cveta? Si že obstal v gozdu med visokimi travami, ki segajo do pasu in sklanjajo bilke čez stezo, da bi se oprășile? Si se dotaknil v kaverni gole zemlje? Misliš, da ta zemlja nima življenja v sebi? Koliko časa že nismo videli razorane njive? Ko sem hodil še med njivami, sem čutil, kako je proti večeru dišala prst in je njena moč puhtela vame. Strašne so te sile, kadar bijejo v človeka. V meni živi vsak kamenček, vsak osat, vsak človeški dih.« Troha se je divje zarezal, da se je bil po kolenih, toda Metod je poskušal samega sebe prevpiti. »Ko si Talijane z granatami dražil, sem ležal vse dni na Fajtem hribu na trebuhu in z malo lopato dolbel luknjo v živo skalo, da bi se skrila v zemlji. Če sem le dvignil glavo, je prižvižgala krogla. Ko sem ponoči ležal na hrbtu in so

okoli mene stali razbiti borovci in smrdeli mrličiči, me je napadla strašna groza pod zvezdami. Zavedel sem se, da se moje življenje tam med mrličiči z vso silo upira smrti. V enem samem trenutku me je prevzela vsega človeštva volja do življenja. Ne, ne morem umreti, dokler mi zemlja ne izda zadnje skrivnosti in ne bom mogel več umreti.« Metodu so plamtele oči od razburjenja, ko ga je Troha potegnil k sebi na stol, da sta skoraj padla s klopi. Silil mu je čašo in ga kriče objemal. »Ekrazit ti je zmešal pamet. Pojdimo na dvorišče, če se upaš zagnati granato. Liza, mi gremo granate metat.«

Možje pri ognjišču se niso zmenili za Troho in Kalistra, ubrali so glasove in zapeli: Tam v karpatski gori, žarki ogenj gori... Mimo njega jaše... Liza je vstala, mirila Troho in se smehljala Metodu. »Pusti ga, nikar ga ne draži. Rada ga poslušam.« Troha jo je objel okoli pasu in se šalil. »Kar pestuj otročička, če ti je tako všeč.« Dvignil se je in opotekel k pevcem. Objel je dva okrog vratu in se drl z njimi. Liza je prisedla h Kalistru, prepustila mu je belo laket, da jo je božal. »Lepo si povedal tisto o smrti. Tudi meni se je včasih tako čudno videlo...« Metod ji je ves blažen izpraševal oči. »Danes nisem znal govoriti. Če bi ti vedela, kako visim na življenju... Liza, tvoje oči so zelene vode.« Odmaknila se je, ko ji je hotel položiti roko na vrat in se smehljala: »Zadnjič, preden ste vi prišli, se je mlad madžarski oficir zjokal vpričo mene.« »Liza, tam notri, kjer je vsaka sekunda smrt, šele čutiš, kaj je ljubezen. Zdaj vem, zakaj človek lahko od enega samega poljuba umre. Kogar bi ti ljubila, Liza, ta bi od samih sladkosti izdihnil.« Liza je s smehljajem na ustnicah odpila in ponudila Metodu svojo čašo. Srkal je gosto črnino in ji zamaknjen gledal v oči. Med petjem in hrupom se ni več razločilo, kaj govorita. »Liza, si že kdaj ljubila?« — »Sem, a nikoli dolgo.« — Njen smeh ga je izzival. — »Oče in mati sta mi zgodaj umrla, brat je prve dni padel v Galiciji, kmalu sem se naučila živeti. Če bo treba bežati, ali me bo kdo pogledal brez denarja?... Vino mi vozijo iz Tomaja, Avbra, v Koprivi so mi ga prodali za slepo ceno, ko so bežali. Prodala bi še več, če bi imela. Vsi regimenti so že pili pri meni, Bosanci, Čehi, Madžari, Nemci — do grla sem sita moških. Posebno kadar pridejo nazaj, bi človeka kar raztrgali. V prejšnji ofenzivi je bogat madžarski stotnik tule v kuhinji dva kadeta s sabljo posekal in se je hotel zjutraj ustreliti, ker...« Liza je zaničljivo stisnila ustnice in zamahnila z roko. »Še z zlatom bi me plačali...« Metoda je ob teh besedah nekaj speklo, da se je odmaknil. Liza se je nasmehnila in se sama primaknila bliže. »Kakšen otrok si! Zakaj nič ne pripoveduješ? Do jutra bi te poslušala. Vidiš, Troho imam rada, takih je treba, da nas branijo. Vsa se tresem, če premislím, da bi morala zapustiti to hišico... Ti pa samo nase misliš.« Metod se je stisnil k njej in ji šepetal v uho. »Do jutra ti bom pripovedoval, če lahko ostanem pri tebi.« Liza mu je stisnila roko in ga dolgo gledala. Nato je smeje dejala, kakor bi se nečesa domislila. »Kako ste si vsi podobni.« »Liza!« je prosil Metod. Hitro se je

sklonila k njemu in bolj šepetala kakor govorila. »Jaz si izberem, kogar sama hočem.« Vstala je in zapela s fanti. Ko jih je spravljala domov, se na Metoda še ozrla ni. Šele na dvorišču je začutil v zapestju roko, nekdo ga je potegnil nazaj, bila je Liza. »Pridi jutri,« je pošepnila in stekla nazaj. Nekateri so se že razšli, le Troha je še stal z aspiranti na dvorišču in zabavljaj, da jih je zopet preslepila. »Daj mi granato, da ji razbijem hišo«, je kričal. Od znotraj se mu je odzival glasen smeh. Počasi so se odzibavali, Trohovo vpitje je še dolgo odmevalo po vasi, ko se je Metod še vedno stiskal pri drvarnici, čeprav sam ni vedel zakaj. Razločno je videl njeno senco na oknu. Potem se je zasvetilo v drugem oknu in je prvo oslepelo. Na vzhodu so že bledele teme, ko je Metod stopil na cesto in se glasno sam sebi zasmejal. — »Nikoli ne prideš do dejanja.« — Kasneje, pred stopnicami na skedenj, ko je čutil, da ga noge čudno zanašajo, si je trdovratno zatrjeval. — »Zdaj je zadnji čas! Zdaj je zadnji čas!«

PO MARTINOVEM

JERN LEDINA

*O, slišiš veter, ki gre čez gorice?
Klopotce so z drogov že davno sneli
in zdaj pogrešaš jih kot glas svireli,
ki je utihnila sredi melodije.*

*Samoten čriček še živi ob trti,
v jesenskem soncu greje se in čaka,
kdaj zadnji list s poslednje loze pade,
ves žalosten je, poje si o smrti.*

*Midva, deklé? Za nas je smrt še daleč!
Nalijva si v kozarce novo vino
in pozabiva večno bolečino,
da smo samo ljudje, ki morajo umreti.*

*Ljubezen najina je iz trenutkov stkana,
še ne izpeta — h koncu trepeta...
Pozabi vse in v svoj objem me vkleni,
da šla mi bo toplina do srca.*

*Glej, tu pred nama se blešči novina,
do dna izpijva in potem navkljub
vsem bolečinam, smrti, bežnim uram
se stisniva poslednjič še v poljub.*